

Profesor Jan Krauze

Hieronim Sieński
Biblioteka Główna AGH

W 2019 roku minie 50 rocznica śmierci profesora Jana Krauze, specjalisty w zakresie maszynoznawstwa, konstruktora maszyn rolniczych, członka honorowego SIMP i rektora Akademii Górniczej.

Jan Konrad Eligard Krauze urodził się 11 września 1882 roku w Rakowiczach w powiecie lidzkim, w wywodzącej się z Inflant znanej polskiej rodzinie baronów Kelles-Krauzów. Posiadał tytuł barona. Początkowo nauki pobierał w domu, następnie uczył się w II Gimnazjum w Kijowie, które ukończył ze srebrnym medalem i w 1900 roku zdał maturę. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Fizyczno-Matematycznym Uniwersytetu św. Włodzimierza w Kijowie. W 1903 roku zdał I egzamin państwowy, tak zwany półdyplom i przeniósł się na Wydział Mechaniczny Kijowskiego Instytutu Politechnicznego. W latach 1904–1905, z powodu rozruchów rewolucyjnych, uczelnia zawiesiła działalność, co wykorzystał student Krauze, wyjeżdżając do Wiednia i w tamtejszej fabryce „Hoffherr und Schrantz” odbywając – jako robotnik – półroczną praktykę zawodową. Wobec dalszego wrzenia rewolucyjnego w Kijowie, powodującego przerwy w studiowaniu, w roku akademickim 1905/1906 zapisał się na III rok studiów na Wydziale Budowy Maszyn Szkoły Politechnicznej we Lwowie. W 1907 roku uzyskał akademicki stopień inżyniera mechanika, jako „znamienicie uzdolniony”. Jesienią 1907 roku otrzymał stanowisko konstruktora w fabryce „Hoffherr und Schrantz” we Wiedniu, gdzie pracował do 1909 roku przy konstruowaniu kotłów parowych, lokomobili i młocarni. W tym okresie przygotował swoją pierwszą publikację „Młocarnia, jej teoria i konstrukcja”. Od 28 listopada 1909 roku do 31 października 1918 roku pracował w Szkole Politechnicznej. Jako docent prowadził wykłady z budowy maszyn rolniczych i leśnych. Równocześnie od listopada 1909 roku pełnił obowiązki asystenta przy Katedrze Maszynoznawstwa, a następnie od 30 września 1912 roku, adiunkta-konstruktora w Katedrze Elementów Maszyn, kierowanej przez prof. Edwina Hauswalda. Na tym stanowisku pozostał do końca października 1916 roku, prowadząc również wykłady zlecone z Encyklopedii Maszyn dla wydziałów: inżynierii lądowej i wodnej, architektonicznego oraz chemicznego. Jako wyróżniający się młody naukowiec uzyskał stypendium naukowe na wyjazd za granicę celem poznania przemysłu maszynowego w Europie zachodniej i organizację szkół technicznych. Zwiedził wówczas Niemcy, Szwajcarię, Holandię, Anglię i Francję. W okresie 1909–1910 w periodyku „Czas Techniczny” opublikował trzy niezwykle ważne

artykuły „Kopaczki do ziemniaków”, „Postępy w budowie maszyn rolniczych w Niemczech” i dwuczęściowy „Maszyny do motorowej uprawy roli”. W tym czasie opublikował także w języku francuskim kilka prac o maszynach rolniczych. W 1912 roku na podstawie dysertacji „Krytyczne rozważania nad teorią pługa” uzyskał stopień doktora nauk technicznych. W 1913 roku ogłosił pracę badawczą „Techniczne badania pługa parowego”, a praktyczne wnioski z tej pracy zamieścił w odrębnej publikacji „Pług parowy w świetle cyfr”. W następnym roku opublikował pracę „Dynamika sit” omawiającą teorię przesiewania. Wybuch I wojny światowej zastał go w Zakopanem. Nie mogąc wrócić do Lwowa, wyjechał do Wiednia, gdzie przebywał do końca 1915 roku. W tym czasie rozpoczęła się jego działalność pozanaukowa. Zaczął sprawować różne stanowiska w administracji państwowej. Najpierw pełnił funkcję sekretarza ekspozytury wiedeńskiej Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie, prowadzonej przez prof. E. Hauswalda. Jednocześnie zajmował się organizowaniem działalności członków towarzystwa przebywających na uchodźctwie. Wspólnie z profesorem powołali Komitet Odbudowy Kraju. W 1916 roku powrócił do Lwowa i objął – poza obowiązkami na uczelni – funkcję referenta do spraw odbudowy rolniczej przy Wydziale Krajowym we Lwowie. Z końcem 1916 roku został mianowany referentem w Centrali Krajowej dla Gospodarczej Odbudowy Kraju. Po przeniesieniu Centrali do Krakowa, otrzymał na uczelni częściowy urlop i dzięki temu mógł poświęcić się sprawom odbudowy kraju. Początkowo przydzielony został do sekcji przemysłowej, jednakże już w 1918 roku został dyrektorem Departamentu Technicznego. Przeprowadził przejęcie zakładów z rąk okupantów i czuwał nad ich uruchomieniem. Przez pewien czas prowadził Zakłady Szlachetnej Wyprawy Fasadowej i Sztucznego Kamienia „Terrabona”

Profesor Jan Krauze - Album inżynierów i techników w Polsce. Lwów 1932, s. 41

Karykatura prof. Jana Krauze zaczerpnięta z publikacji: Akademia w karykaturze (oprac. red. Wacław Różański, Ferdynand Szwagrzyk; karykatury z 1969 roku, oprac. A. Wasilewski), Kraków 1969

PROF. DR INŻ. JAN KRAUZE

Portret prof. Jana Krauze namalowany przez Wincentego Wodzinowskiego w 1932 r., odrestaurowany przez Alojzego Siweckiego w 1957 r. prezentowany w Auli Głównej AGH w Galerii Olejnych Portretów Rektorów

w Krzeszowicach. Gdy w 1919 roku centrala została przejęta przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej i w Krakowie utworzono Oddział Małopolski Ministerstwa Przemysłu i Handlu, On pozostając na dotychczasowym stanowisku, objął funkcję zastępcy kierownika Oddziału w Krakowie. W okresie działalności związanej z odbudową kraju (1918–1920) stworzył projekt uruchomienia produkcji maszyn rolniczych, w efekcie którego powstało kilka nowych fabryk, między innymi Fabryka Wozów Drogowych w Mszanie Dolnej. W 1918 roku objął również kierownictwo Zakładów Zaopatrzenia Wojskowego w Krakowie, którego produkcję, do lipca 1919 roku dostarczał

do oblężonego i walczącego Lwowa (wojna polsko-ukraińska). W lipcu 1920 roku – na apel rządu W. Witosa – zgłosił się ochotniczo do armii, lecz w związku z uzyskaniem kategorii zdrowia „D”, pełnił jedynie obowiązki żołnierza-obrońcy w oddziale kwaterunkowo-budowlanym w Dowództwie Okręgu Korpusu VI w Krakowie.

Na wniosek prof. E. Hauswalda został w 1920 roku powołany na stanowisko kontraktowego zwyczajnego profesora maszynoznawstwa Akademii Górniczej w Krakowie. Stanowisko to objął 1 listopada 1920 roku i przystąpił do organizowania katedry i zakładu. W tym czasie opracował podręcznik „Technologia mechaniczna”. W 1922 roku otrzymał nominację na profesora zwyczajnego Katedry Maszynoznawstwa I na Wydziale Górnictwa. Jako jej szef rozwinął ożywioną działalność organizacyjną i naukową. Stworzył silną katedrę i placówkę naukową, sam wiele publikując. Był autorem memoriału w sprawie rozszerzenia jednowydziałowej Akademii Górniczej do uczelni sześciowydziałowej, kształcącej absolwentów w szerokim zakresie, dla potrzeb odradzającego się przemysłu polskiego. W memoriale do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 czerwca 1921 roku domagał się utworzenia w Krakowie wyższej uczelni technicznej z następującymi wydziałami: górniczym, hutniczym, mechanicznym, elektromechanicznym, chemicznym i handlowym (ekonomiki i organizacji przemysłu). Wskazywał też na skutki posiadania niedostatecznej ilości kadry inżynierskiej. W tym wypadku powoływał się również i na sprawy narodowościowe. Jednym z argumentów ze strony niemieckiej przy podejmowaniu przez zwycięską koalicję decyzji o podziale Śląska był ten, że powstająca Polska

nie posiada kadry technicznej i nie jest w stanie odbudować i zagospodarować przemysłu śląskiego. Profesor zwalczał i krytykował zakorzenioną w ówczesnej opinii polskiej tezę o podrzędności nauk technicznych na korzyść humanistyki. Dowodził też, że pogląd ten zemści się na nas srodze właśnie w okresie przetargów politycznych o polski Śląsk. Wykazywał w swoich obliczeniach, jak skromną posiadamy kadrę techniczną i co należy robić, aby szybko ten stan rzeczy poprawić. Apelował o utworzenie politechnik w Krakowie, Poznaniu i Łodzi, o polonizację Politechniki Gdańskiej. W opracowanym memoriale o perspektywnym planie rozbudowy szkolnictwa technicznego w Polsce bardzo mocno uzasadniał nieekonomiczność tworzenia uczelni technicznych jednowydziałowych. Uważał, że tylko uczelnie wielowydziałowe mogą tworzyć silne i promieniujące ośrodki twórczej myśli naukowej i technicznej. Był prekursorem utworzenia wydziałów: elektrycznego, mechanicznego i ceramicznego w AG. Jego perspektywiczne myślenie i kreatywność spowodowały zaangażowanie i działalność w strukturach AG. W roku akademickim 1923/1924 został wybrany prorektorem AG, a w latach 1924–1926, przez dwie kadencje, był rektorem AG. W latach 1927–1930, przez trzy kadencje, pełnił funkcje dziekana Wydziału Górniczego. Na okres pełnienia funkcji rektora przypada ożywiona działalność związana z rozwojem naukowym i umacnianiem podstaw materialnych akademii oraz początkiem jej rozbudowy. W tym okresie powstały również definitywne podstawy przepisów o studiach, statut i regulamin. Brał w tym wszystkim czynny udział. Krauze, jako inżynier i ekonomista oraz obywatel Rzeczypospolitej bolał nad tym, że wielu studentów długo studiowało. W 1925 roku wymyślił, więc system, który trapi studentów do dnia dzisiejszego. Pomysł jego został, bowiem przejęty przez czynniki administracyjne. Po raz pierwszy w Polsce wprowadził rygory. Polegały one na tym, że obowiązywała logiczna kolejność zdawania egzaminów, na przykład przystępujący do egzaminu z mechaniki musiał mieć zdaną matematykę, a rozpoczynający studia na latach wyższych musieli mieć uporządkowane indeksy, zaliczone zajęcia praktyczne i zdane odpowiednie egzaminy. Student, który dopuścił się przekroczenia regulaminu studiów, musiał złożyć prośbę o zezwolenie na dalsze studia. Profesor wszystkie zagadnienia traktował z punktu widzenia inżyniera i wychowawcy. Według niego student musiał zachowywać się zgodnie z prawami i zwyczajami akademickimi. Gdy zdarzały się zaniedbania, wówczas delikwent, odpowiednio ubrany, ogolony i ze starannie wyczyszczonymi butami, meldował się u niego i wręczał podanie, w którym jasno musiało być napisane, jaki przepis prawny czy

obyczaj został złamany. Podanie, w zależności od rodzaju przekroczenia, było adresowane do profesora, dziekana lub nawet rektora. Niektóre sytuacje stawały się niezwykle ceremonialne. Za czasu rektoratu Krauzego zdarzyło się, że jeden ze studentów popełnił wykroczenie wymagające rektorskiego rozgrzeszenia, napisał podanie skierowane do JM Rektora drogą służbową przez dziekana i profesora. Z tym podaniem zgłosił się do profesora Krauzego, który miał pokój do pracy w budynku przy ulicy Smoleńsk. Ten przychylnie zaopiniował i pouczył delikwenta, aby zgłosił się za dwa dni. Po załatwieniu spraw studenckich Krauze udał się do budynku rektoratu przy ulicy Loretańskiej 18, zabierając ze sobą podanie. Tam złożył je w dziekanacie, a nazajutrz, po uzyskaniu podpisu dziekana, jako rektor przychylił się do prośby studenta. Bacznie obserwowany przez studentów tok załatwiania sprawy wywołał ogólną weselość.

Profesor opracował wiele wystąpień i publikacji. Ukazały się drukiem między innymi „Drogi rozwoju polskiego przemysłu metalowego” opublikowanego w czasopiśmie „Mechanik” 7/1929, „Zarys wykładów gospodarki energetycznej” w 1931 roku. W 1925 roku objął równoległe prowadzenie wykładów z zakresu gospodarki energetycznej i transportowej w Wyższym Studium Handlowym w Krakowie, a od 1928 roku z zakresu maszynoznawstwa rolniczego na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wykładał również maszynoznawstwo budowlane w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

W okresie międzywojennym rozwijał ożywioną działalność społeczną. 27 lutego 1921 roku odbyło się w AG uroczyste zebranie w sprawie Górnego Śląska. Kolegium Profesorów wydało odezwę do polskiej młodzieży górnośląskiej, zachęcając ją do studiowania w AG. Na zaproszenie Komitetu Plebiscytowego w akcji plebiscytowej wzięli udział, jako delegaci AG, profesorowie: W. Goetel, W. Staronka i J. Krauze, którzy wygłaszali odczyty i zamieszczali artykuły w lokalnych dziennikach. W tym samym roku Krauze został wybrany delegatem AG na Zjazd Górników i Hutników Polskich w Dąbrowie Śląskiej w dniach 30 października – 1 listopada 1921 roku. W 1921 roku został członkiem Komisji Bibliotecznej i pozostawał w niej do 1931 roku, a w latach 1923–1926 był jej przewodniczącym. Od 20 lutego 1936 roku, wspólnie z prof. W. Goetlem, należał do organizatorów i założycieli w Krakowie oddziału międzynarodowej organizacji Rotary Club (Rotary International). Od 1921 roku był czynnym członkiem Krakowskiego Towarzystwa Technicznego, a do 1925 roku wchodził w skład jego władz.

Natychmiast po wybuchu II wojny światowej, wspólnie z rektorem W. Goetlem i prof. W.

fot. S. Malik

Łoskiewiczem, wyjechał do Lwowa, aby zgodnie z planem ewakuacji AG do Brzeżan w województwie tarnopolskim, organizować życie uczelni w nowych – wojennych – warunkach. Jednakże rozwój wydarzeń militarnych udaremnił ten plan. Już po akcji „Sonder Krakau” profesor 7 listopada powrócił do Krakowa. „Sonderaktion Krakau” to była niemiecka akcja pacyfikacyjna skierowana przeciwko środowisku polskich uczonych, przeprowadzona 6 listopada 1939 w Krakowie, w trakcie której aresztowano i osadzono w obozach koncentracyjnych profesorów uczelni wyższych, w większości Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczej. Łącznie w ramach akcji uwięziono 183 osoby, w tym 21 z AG. O niezwykłym charakterze i odwadze profesora świadczy jego postawa po powrocie. W poczuciu solidarności z uwięzionymi, nie patrząc na ewidentne zagrożenie, poszedł do siedziby gestapo przy ul. Pomorskiej i wystąpił o zwolnienie pracowników AG lub dołączenie go do nich. Po południu 16 listopada 1939 roku Gestapo wkroczyło do mieszkania Profesora i po brutalnie wykonanej rewizji aresztowało go i osadziło w więzieniu przy ul. Montelupich. Następnie 23 grudnia został osadzony w Nowym Wiśniczu, z którego 23 czerwca 1940 roku został zwolniony i powrócił do Krakowa. Szybko włączył się w nurt tajnego nauczania. Jednakże oficjalnie pracował w Państwowej Szkole Technicznej Górniczo-Hutniczo-Mierniczej. Była to dwuletnia szkoła górnicza założona i kierowana przez prof. W. Goetla za zgodą władz niemieckich, mieściła się w budynkach AG na Krzemionkach. Bezpośrednio po wyzwoleniu Krakowa w styczniu 1945 roku przystąpił do uruchomienia, odbudowy i wznowienia działalności akademii. W 1946 roku profesor doprowadził do utworzenia Wydziału Elektromechanicznego AG i w latach 1946–1950 był jego pierwszym dziekanem. Ponadto od 1946 roku

Tablica poświęcona prof. Janowi Krauze w pawilonie B-2

Władze AG w roku akademickim 1928/29, od lewej profesorowie: Jan Krauze, Edmund Chromiński Stanisław Skoczylas i Mieczysław Jeżewski

był kierownikiem Zakładu Maszyn I, a w latach 1952–1960 kierownikiem Katedry Części Maszyn Wydziału Mechanizacji Górnictwa i Hutnictwa (od 1957 roku jednostka nazywała się Wydział Maszyn Górniczych i Hutniczych, a od 1992 roku Wydział Inżynierii Mechanicznej i Robotyki).

Stosownie do nowych przepisów zadbał o odnowienie swoich stopni naukowych. 30 listopada 1954 roku Centralna Komisja Kwalifikacyjna uchwaliła nadanie stopni doktorów nauk technicznych lub innych, pracownikom AGH. W tej grupie był też i profesor Krauze. Profesor wydał litografowane wykłady „Elementów maszyn” i „Technologii mechanicznej metali i drzewa”, opublikował również wiele artykułów o organizacji szkolnictwa akademickiego i organizacji państwa. W okresie

powojennym brał udział w odtwarzaniu struktur Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Polskich (SIMP) w Krakowie, przez kilka lat pełnił funkcję przewodniczącego Krakowskiego Koła SIMP. Na Walnym Zjeździe w 1950 roku został wybrany członkiem honorowym SIMP. W uznaniu dokonań odznaczony został licznymi orderami i medalami, między innymi: Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, Srebrnym Medalem za Długoletnią Służbę.

W 1955 roku, na Walnym Zebraniu Członków Stowarzyszenia Wychowanków AGH, po raz pierwszy wyróżniono czterech wybitnych, zasłużonych członków, tytułem członka honorowego. Jednym z nich był prof. Krauze i jego nazwisko, jako trzecie widnieje na tablicy „Członkowie Honorowi Stowarzyszenia Wychowanków Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie” na parterze Budynku Głównego AGH. Jest to niezwykle istotne, jeśli się zauważy, że nie jest on absolwentem akademii. 3 sierpnia 1960 roku – w wieku 78 lat – przeszedł na emeryturę. Nie zerwał jednak więzów z akademią, wydziałem i katedrą, której pozostał duchowym opiekunem. Profesor pozostał jedną z najbardziej znanych i popularnych postaci AGH, będąc prawie od samego jej powstania bardzo żywo związany z jej losami, sam będąc współorganizatorem i współtwórcą uczelni, zaskarbił sobie głęboką wdzięczność i miłość ogromnej rzeszy jej absolwentów i współpracowników. Jego plany z lat 20. o wielowydziałowej akademii ziszczyły się kilkadziesiąt lat później.

Zmarł 10 listopada 1969 roku w Krakowie i został pochowany na cmentarzu Rakowickim. Na parterze pawilonu B-2, jednej z siedzib Wydziału Inżynierii Materiałowej i Robotyki, znajduje się tablica pamiątkowa dedykowana profesorowi Janowi Krauzemu, zawierająca jego podobiznę i następujące słowa:

**PROFESOROWI DR. INŻ.
JANOWI KRAUZEMU
1894–1969
REKTOROWI UCZELNI
W LATACH 1924–1926
ZAŁOŻYCIELOWI I WIELOLETNIEMU
DZIEKANOWI WYDZIAŁU
ELEKTRO-MECHANICZNEGO
WYCHOWAWCY I NAUCZYCIELOWI
WIELU ROCZNIKÓW STUDENCKICH
CZŁOWIEKOWI DOBREGO SERCA
WYCHOWANKOWIE I WSPÓLPRACOWNICY**

Jest to piękny dowód pamięci o Profesorze, jest jednak jedna pewna nieścisłość, błędny rok urodzenia.

Źródła:

- Album inżynierów i techników w Polsce. Lwów 1932, s. 41, [foto]
- Bolewski A., Pierzchała H.: Martyrologia profesorów Akademii Górniczej w hitlerowskich więzieniach i obozach koncentracyjnych. Kraków 1985, s. 24-133, [foto]
- Jubileusz Profesora Jana Krauzego. Hutnik 1968, nr 1, s. 54–55
- Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919-1949). Oprac. J. Sulima-Samujłto. Kraków 1979, s. 91
- Materiały Informacyjne [nr 1]. Komisja Propagandowa Komitetu Obchodu 50-lecia AGH. Kraków 1969, s. 19–23
- Non omnis moriar... : groby profesorów AGH Cmentarz Rakowicki. [Z. 1]. Oprac. H. Sieński. Kraków 2018, s. 51–52, [foto]
- Prof. dr inż. Jan Krauze. Wektor 1957, nr 10, s. 6
- Słownik biograficzny techników polskich. Z. 2. Red. T. Skarżyński. Warszawa 1992, s. 92–93
- Trudne lata Akademii Górniczej. Napisali Andrzej Bolewski [et al.]. Kraków 1989, s. 13–493
- Wielka Księga 85-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej. [Oprac.] zespół aut. K. Pikoń (red. naczelny), A. Sokotowska (dyrektor projektu), K. Pikoń. Gliwice 2004, s. 173, [foto]
- Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919-1967. Oprac. J. Sulima-Samujłto oraz zespół aut. Kraków 1970, s. 623 (Wydawnictwa Jubileuszowe 1919-1969)